

MAVZU: PROYEKTIV METODIKALAR VA ULARNI QO'LLASH

AMALIYOTI (Luiza Dyuss)

Reja:

1. Proyektiv metodikalarning nazariy asoslari, psixodiagnostikadagi o'рни va ahamiyati.
2. Assoiy proyektiv metodikalar: Luiza Dyuss testi, Rorshax testi, TAT (Tematik Apperseptik Test), "Uy – daraxt-inson" testi, "Kaktus" testi, "Oilaviy" rasm testi.
3. Proyektiv metodikalarning ilmiy asoslari, ularning afzalliklari va cheklovlari.

Tayanch so'z va iboralar: *Proyektiv metodikalar; psixologik diagnostika; emotsional moslashtirish; baholash.*

1. **Proyektiv metodikalarning nazariy asoslari, psixodiagnostikadagi o'рни va ahamiyati.**

Ilk bolalik davrida bolaning tevarak-atrofdagi olamni bilishi bilan bir vaqtda o'z-o'zini bilishi ham davom etadi. Bu jarayonda o'z-o'zini anglash markaziy va boshqaruvchilik vazifasini bajaradi. Bola o'zining shaxsiy normalari bilan tartibga solinadigan (kattalar tomonidan unga beriladigan axloqiy talablar va xulq-atvor qoidalari haqidagi tushunchalariga muvofiq) o'z istaklari va harakatlarini anglab yetadi. Bola o'z fazilatlari va xatti-harakatlarining atrofdagilarning muayyan kutishlari va talablariga u yoki bu darajada mos kelishini anglagan holda o'zini baholashga qodir.

Maktabgacha yoshdagi bolaning "Men" konsepsiyasi rivojlanishida bolaning o'zini dastlabki anglashi uning o'zini idrok etishining murakkab va nisbatan barqaror tizimiga aylanadi: bola o'z tanasining xususiyatlarini, jismoniy imkoniyatlarini anglaydi, o'zini ma'lum bir jins bilan identifikatsiya qiladi, o'zini ijtimoiy guruh a'zosi sifatida qabul qiladi.

Maktabgacha bo'lgan davrda bolaning rivojlangan shaxsiy yangiliklari unda empatiya va o'z-o'zini nazorat qilishning dastlabki ko'rinishlari bo'lib, ular o'z navbatida ko'p jihatdan bolaning ma'naviy-axloqiy yo'nalishi va uning yosh rivojlanishining ushbu bosqichidagi xatti-harakatlarini belgilaydi.

Maktabgacha tarbiya yoshida shaxsning shakllanishi endigina boshlanadi, ammo bu bosqichda shakllanayotgan shaxsning ba'zi xususiyatlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Buning uchun proyektiv metodikalardan foydalanish mumkin.

Garchi proyeksiya va proyektiv topshiriqlar tushunchalari ilgari ishlab chiqilgan bo'lsa ham, "Proyektiv metod" atamasini birinchi bo'lib L.Frank 1939 yilda qo'llagan. Proyektiv metodlar hozirgi vaqtda keng tarqalgan, ularning soni ko'p va ko'payib bormoqda; ular bo'yicha adabiyotlar juda ko'p - alohida metodlar bo'yicha nashrlar soni 6000 dan oshadi.

Bolalar psixologiyasi — bu inson ruhiyatining eng murakkab va muhim sohalaridan biridir. Bolalarning ichki dunyosi, his-tuyg'ulari va rivojlanishini o'rganish uchun turli diagnostik usullar mavjud. Ulardan biri — proyektiv metodikalar. Ushbu usullar bolalarda, ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda juda samarali, chunki ular to'g'ridan-to'g'ri savollar bilan bimalol ichki holatni aks ettiradi.

Proyektiv metodikalar diagnostik usullar bo'lib, unda sinaluvchiga noaniq, ochiq stimullar (rasmlar, dog'lar, tugallanmagan vaziyatlar, o'yin) taklif qilinadi, so'ngra u stimulni qanday qabul qilishi, to'ldirishi yoki hikoya qilishini o'rganadi.

Asosiy g'oya: bolaning javoblarida dolzarb hissiy jarayonlar, o'zi va dunyo haqidagi tasavvurlar, ichki ziddiyatlar, kechinmalar va shaxslararo munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari namoyon bo'ladi.

Proyektiv metodikalar — psixologiyada shaxsning ichki his-tuyg'ulari, fikrlari va istaklarini bevosita so'z bilan izhor qilmasdan, turli test materiallariga "proyeksiya" qilish orqali aniqlash usullaridir. Ya'ni, bola testdagi rasm, o'yinchoq yoki boshqa obyektlarga o'z ichki dunyosini "ko'chiradi". Bu usullar bolaning ong osti jarayonlarini, ichki ziddiyatlari va emotsional holatini ochib berishga yordam beradi.

Ushbu metodikalar psixologik diagnostika jarayonida bolaning shaxsiy xususiyatlarini chuqurroq anglashga imkon yaratadi. Masalan, bola rasm chizish, o'yin o'ynash yoki testdagi tasvirlarga o'z hissiyotlari va fikrlarini aks ettiradi.

Proyektiv usullar bolalar psixodiagnostikasida samaralidir, chunki ular bolalar uchun qiziqarli va stresssiz o'tkaziladi. Masalan, bola rasm chizish, o'yin o'ynash yoki testdagi rasmlarga o'z hissiyotlarini aks ettirish orqali o'z ichki dunyosini ochib beradi.

Bola o'z muammolarini bilib-bilmay turib, ularni test materiallariga joylashtiradi. Bu, ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda samarali, chunki ular hali to'liq nutqi bilan ifodalay olmaydi

Proyektiv metodikalar maqsadi — bolaning emotsional holatini, ichki ziddiyatlarini, ijtimoiy va emotsional xususiyatlarini aniqlashdir.

Proyektiv metodikalarning vazifalari:

- Bolaning ichki dunyosini ochish, uning muammolarini aniqlash.
- Ijtimoiy muhitga moslashuvini baholash.
- Psixologik yordam ko'rsatish uchun asos yaratish.
- Bolaning rivojlanishidagi qiyinchiliklarni aniqlash va ularga qarshi choralar ko'rish.

Proyektiv metodikalarning maktabgacha ta'limdagi muhim ahamiyati.

- Maktabgacha yoshdagi bolalar ko'pincha kechinmalarni yetarlicha verbal tushuntira olmaydilar, proyektiv metodikalar ifodaning noverbal shaklini beradi.
- O'yin va ijod orqali bola emotsional reaksiyalarni, shaxslararo munosabatlarni, oilaviy ssenariylarni va qo'rquvlarni osonroq namoyon qiladi.
- Proyektiv vazifalar nutqiy rivojlanish darajasi past va diqqati cheklangan bolalar uchun mos keladi – ular bu metodikada iloji boricha tabiiy javob bera oladilar va o'yin tariqasida bo'lgani ular uchun qulay .
- Proyektiv metodikalar to'g'ridan-to'g'ri savollar orqali aniqlash qiyin bo'lgan yashirin qiyinchiliklarni aniqlashga yordam beradi (xavotir, tajovuzkorlik, hal qilinmagan mehr-muhabbat ziddiyatlari)

Proyektiv metodikalar psixodiagnostikada noyob va qimmatli ichki ma'lumotlarni beradi, ammo ularning to'g'ri va yetarli darajada ishonchli natija berishi uchun tajriba, standartizatsiya va kombinatsiyalangan baholash zarur.

2. Assoiy proyektiv metodikalar: Luiza Dyuss testi, Rorshax testi, TAT (Tematik Apperseptik Test), "Uy – daraxt-inson" testi, "Kaktus" testi, "Oilaviy" rasm testi

Luiza Dyuss testi

Luiz Dyuss testi. Ushbu test bolalar psixologi doktor Luiza Dyuss tomonidan tuzilgan. U o'z his-tuyg'ularini ifodalash uchun juda sodda tilda foydalanadigan test. U eng kichik yoshdagi bolalar bilan ishlashda ham qo'llanilishi mumkin.

Maqsad: kichik ertaklar orqali bolalardagi ichki ziddiyatlarni aniqlash.

O'tkazilish tartibi: Siz bolaga ertak aytib berasiz, unda bola o'zini identifikatsiya qiladigan qahramon ishtirok etadi. Ertaklarning har biri bolaga qaratilgan savol bilan tugaydi.

Bu testni o'tkazish unchalik qiyin emas, chunki hamma bolalar ertak eshitishni yaxshi ko'rishadi.

Bolaning ovoz ohangiga, qanchalik tez (sekin) javob berishiga, shoshilinch javob bermasligiga e'tibor berish kerak. Uning xatti-harakatlari, tana reaksiyalari, yuz ifodalari va imo-ishoralarini kuzating. Uning test o'tkazish vaqtidagi xatti-harakatlari odatdagi, kundalik xatti-harakatlaridan qay darajada farq qilishiga e'tibor bering. Dyussning so'zlariga ko'ra, bolaning noodatiy reaksiyalari va xatti-harakatlarining o'ziga xos xususiyatlari:

- hikoyani to'xtatishni so'rash;
 - hikoyachining so'zini bo'lishga intilish;
 - hikoyalarning noodatiy, kutilmagan yakunlarini taklif qilish;
 - shoshilinch va shoshilinch javoblar;
 - ovoz tonining o'zgarishi;
 - yuzdagi hayajon belgilari (haddan tashqari qizarish yoki oqarish, terlash, kichik tiklar);
 - savolga javob berishdan bosh tortish;
 - voqealardan oldinroq yoki ertakni boshidan boshlashga bo'lgan qat'iy istakning paydo bo'lishi,
- bularning barchasi testga patologik reaksiya belgilari va qandaydir ruhiy buzilish signallaridir.

Testlar:

"Qush bolasi" ertak-testi. Ota-onalardan biriga yoki ikkalasiga bog'liqlik darajasini aniqlash imkonini beradi.

"Qo'zichoq" ertak-testi. Ertak bolaning go'dakligida sutdan ajratilishni qanday boshdan kechirganini bilishga imkon beradi.

"Ota-ona to'yining bir yilligi" ertak-testi. Bolaning oiladagi o'rni qanday ekanlini aniqlashga yordam beradi.

"Qo'rquv" ertak-testi. Boolada qo'rquv bor-yo'qliligini aniqlashga yordam beradi.

"Fil bolasi" ertak -testi. Bolaning jinsiy rivojlanishi bilan bog'liq muammolari bor yo'qligini aniqlashga imkon beradi.

"Sayr" ertak-testi. Bolaning qarama-qarshi jinsdagi ota-onaga qanchalik bog'langanligini va u bilan bir jinsdagi ota-onaga qanchalik teskari ekanligini aniqlashga imkon beradi.

"Yangilik" ertak-testi. Bolada xavotirli holat, ifodalanmagan bezovtalik mavjudligini aniqlashga yordam beradi.

"Yomon tush" ertak-testi. Bolalar muammolari, kechinmalari va hokazolar haqida obyektivroq tasavvurga ega bo'lish mumkin.

Modifikatsiyalangan Rorshax testi

Rorshax testi - shveysariyalik psixiatr-shifokor German Rorshax (1884-1922) tomonidan yaratilgan proyektiv test. U rassomning to'ng'ich o'g'li bo'lib, muvaffaqiyatga erishgach, Syurixda o'qituvchilik qilib kun kechirgan. Otasi tufayli u bolaligidanoq siyoh san'atiga qiziqib qolgan va o'rta maktabda "Kleks" (so'zma-so'z tarjimada - "siyoh dog'i") laqabini olgan. Rorshax dastlab shizofreniya tashxisini qo'yish uchun siyoh dog'lari testini ishlab chiqqan. U insonning ma'lumotni vizual tarzda qanday o'qishi va qayta ishlashi psixik salomatlikni diagnostikasida kalit deb hisoblagan.

O'n dona kartochkalar xira siyoh dog'laridan iborat tasvirlarga ega. Test davomida psixolog sinov ishtirokchisiga siyoh dog'larini birma-bir, ikkala tomoniga proyeksiya qilib ko'rsatadi. Sinov ishtirokchisi tasvirlarni ko'rishi kerak. Olingan tasvir shaxsiy xususiyatlarni talqin qilish uchun ishlatilishi mumkin. Sinov ishtirokchisi siyoh dog'ini qanday qabul qilishini hisobga olish muhimdir: butun yoki shunchaki kichik detallar sifatida. Kartochkalarni turli rakurslardan ko'rilsatilsa, tasvirlar ko'rinishi o'zgaradi, bu psixologga chuqurroq tahlil qilish uchun asos yaratadi. Tahlil va ball qo'ygandan so'ng, psixolog ballarni hisoblab chiqadi va natijalarni taqdim etadi. Ushbu assotsiativ usul inson haqida ko'p narsalarni ochib berishi mumkin, tez muddatda va juda samarali.

Maqsad: Bolalarning ijodiy tasavvurini rivojlantiradi, ularga noaniq chizilgan tasvirlar va haqiqiy obyektlar va tasvirlar o'rtasidagi o'xshashliklarni aniqlashni o'rgatadi.

Kerakli jihozlar: Turli konfiguratsiyalardagi siyoh dog'lari tushirilgan 10 ta karttochka.

O'tkazilishi tartibi: Bolalar tasvirdagi siyoh dog'ini biron bir obyekt yoki tasvirga o'xshashligini ko'rsatishlari kerak. Ushbu faoliyat natijasida uch xil javob aniqlanadi: ba'zilar siyoh dog'i bilan biron bir obyekt o'rtasida hech qanday o'xshashlikni topa olmaydi, boshqalari bitta obyekt bilan o'xshashlikni ko'rsatadi, boshqalari esa bir nechta obyektlar bilan o'xshashliklarni aniqlay oladi. Bolalarga siyoh dog'ining butun ko'rinishini va bir qismini farqlashni o'rgatish kerak.

TAT (Tematik Appersepsiya Testi) testi

Bolalar Appersepsiyasi Testi (TAT) - bu bolalar uchun **Tematik Appersepsiya Testining (TAT)** bir varianti; Leopold va Sonia Bellak tomonidan ishlab chiqilgan bolalar uchun proyektiv psixodagnostik metodika. TAT 3 yoshdan 10 yoshgacha bo'lgan bolalarning emotsional holati, ehtiyojlari va shaxsiyatini psixologik baholash uchun mo'ljallangan.

Metodikaning tavsifi

Test 10 ta standart oq-qora jadval-rasmlardan iborat. Tasvirlangan vaziyatlardagi qahramonlar jonivorlar bo'lib, ular ko'p hollarda inson harakatlarini bajaradilar. Rasmlar bolalar kitoblariga xos uslubda chizilgan va bolaning ovqatlanish ehtiyojlari, aka-uka va opa-singillar o'rtasidagi raqobat, ota-onalar bilan munosabatlar, ota-onalarning munosabatlari haqidagi tasavvurlar bilan bog'liq muammolarni aniqlashga qaratilgan turli vaziyatlarni tasvirlaydi, shuningdek, tajovuzkorlik va qo'rquv masalalarini xam o'rganadi.

O'tkazilish tartibi: Bu metodika har bir bola bilan tanish va qulay muhitda alohida o'tkazilishi kerak. Rasmlar raqamlangan tartibda ko'rsatiladi. Ko'rsatmalar: "Sen bilan o'yin o'ynaymiz. Syen men beradigan rasmlar haqida

hikoyalar tuzib aytib yerishing kerak. Menga nimalar tasvirlanganini, hayvonlar hozir nima qilayotganini, bu lahzadan oldin nima bo'lganini va keyin nima bo'lishini aytib ber." Barcha javoblar so'zma-so'z yozib olinadi va keyinroq tahlil qilinadi. Bolaning hikoya bilan bog'liq barcha sharhlari va harakatlari ham yozib olinishi kerak. Barcha hikoyalar tuzilgandan so'ng, siz har biriga qaytib, aniq fikrlarni, masalan, qahramon nima uchun shunday nomlanganini, aniq muhitni, aniq yoshni va hokazolarni va hatto hikoya nima uchun shunday tugashini aniqlashtirishingiz mumkin. Agar bola metodikaga diqqatini jamlay olmasa, metodika taqdim etilgandan ko'p o'tmay keyinroq qayta urinib ko'rilsa yaxshi bo'lardi. Metodikadan so'ng, boladan qaysi jadvallarni eng ko'p yoqtirganini va qaysi jadvallarni eng kam yoqtirganini so'rang. Tadqiqot 30-40 daqiqa davom etadi.

“Uy — daraxt — Odam” testi

“Uy — daraxt — Odam” testi agressiya va bola xulq-atvorining boshqa turlarini baholash metodologiyasi. Test “Uy – Daraxt – Inson” (UDI)ni bajarish uchun bolaga qog'oz, oddiy qalam va varaq beriladi. Varraq to'rtga buklanadi. Birinchi sahifaning yuqori qismiga, gorizontal holatda, bosh harflar bilan “Uy” deb yoziladi, ikkinchi sahifaga — “Daraxt”, uchinchisiga — “Inson”, to'rtinchisiga esa bolaning ismi va familiyasi hamda tadqiqot o'tkazilgan sana yoziladi. Rasm chizish uchun odatda 2M markali oddiy qalam ishlatiladi, chunki bu qalam yordamida bosim kuchidagi o'zgarishlar aniq ko'rinadi.

O'tkazilish tartibi: Bolaga iloji boricha chiroyli qilib uy, daraxt va odam chizish vazifasi beriladi. Bola tomonidan berilgan aniqlashtiruvchi savollarga, u xohlagancha chizishi mumkinligi aytiladi. Testni bajarish jarayoni ikki qismdan iborat: chizish jarayoni va undan keyingi suhbat. Bolaning rasm chizishini kuzatish orqali boy ma'lumot olish mumkin. Odatda, bolaning barcha o'z-o'zidan aytgan gaplari yozib olinadi va g'ayrioddiy harakatlari qayd etiladi. Bola rasm chizib bo'lgach, unga rasmi haqida bir qator savollar beriladi. So'rov odatda inson rasmidan boshlanadi. Masalan, u kimni chizgani, uning yoshi,

nima qilayotgani, kayfiyati qandayligi, tanishlaridan biriga o'xshab ketishi haqida so'raladi. Odatda, rasm haqidagi savollar bolaning hayot haqidagi tasavvurlari haqida suhbatga aylanib ketadi.

Natijalarni qayta ishlash va izohlash

Rasmlarni tahlil qilish uchun uchta baholash aspekti qo'llaniladi: detallar, ularning proporsiyalari va perspektivasi. Hisob-kitobga ko'ra, rasm detallari insonning kundalik hayotdagi holatlarni anglash va ularga qiziqishini ifodalaydi. Detallarning ma'nosini barcha rasmlarning butunligi va chizuvchi bilan hamkorlikda talqin qilish lozim, chunki detallarning ramziy ma'nosi ko'pincha individual bo'ladi.

Rasm proporsiyalari uy, daraxt va inson rasmlarida to'g'ridan-to'g'ri yoki ramziy ravishda tasvirlangan narsalar, vaziyatlar yoki munosabatlarning psixologik ahamiyati, muhimligi va qimmatligini aks ettiradi. Proporsiyalar butun rasmning berilgan qog'oz maydoniga nisbati yoki butun rasmning bir qismining boshqa qismiga nisbati sifatida qaralishi mumkin.

Perspektiva insonning o'zining psixologik muhitiga nisbatan murakkab munosabatini ko'rsatadi. Perspektivani baholashda e'tibor quyidagilarga qaratiladi: rasmning varaqdagi tomoshabinga nisbatan joylashuvi (yuqoridan yoki pastdan qarash), rasmning alohida qismlarining o'zaro joylashuvi, chizilgan obyektning harakati.

"Kaktus" proyektiv testi

Psixologlar ko'pincha bolalarning shaxsiy xususiyatlarini va muhim munosabatlarini, jumladan, ota-ona va bola munosabatlarini tahlil qiladilar. Maktabgacha yoshdagi bolalar agar metodika o'yin tariqasida bo'lmasa. o'zlari haqida gapirib berishga va psixolog bilan uzoq suhbatlashishga qodir emaslar.

Shuning uchun, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan diagnostika ishlarida shaxsiy sohani sifatli tahlil qilishga qaratilgan kuzatish va savol-javob metodlari, shu qatorda oddiy ko'rsatmalarga ega M.A. Panfilovanning **"Kaktus"** proyektiv metodikasidan foydalanish maqsadga muvofiq.

O'tkazilish tartibi: Tarbiyalanuvchiga A4 qog'oz varag'i, 12 ta rangli qalamlar to'plami beriladi va kaktus rasmini chizish taklif etiladi.: "Kaktus rasmini chiz." Agar o'quvchi "Qanday kaktus chizay?", "Qayerda chizishim kerak?", "Bo' yasam bo'ladimi?", "Tikanlarni chizishim kerakmi?" yoki "Boshqa narsa chizishim mumkinmi?" kabi aniqlovchi savollarni bersa, "O'z xohishiga ko'ra chiz" deb javob bering. Chizish paytida hech qanday tanqidiy fikrlar yoki turtki berishdan saqlaning.

O'quvchi rasmni tugatgandan so'ng, undan quyidagi savollarga javob berishlarini so'rang:

- Uning ignalari qattiq sanchiladimi?
- Unga tegsam bo'ladimi?
- Kaktus yolg'iz o'sadimi yoki yaqin atrofdagi boshqa o'simlik bilan birga o'sadimi?
- Agar u qo'shnisi bilan o'ssa, u qanday o'simlik?
- Kaktus o'sib ulg'aygan sari u qanday o'zgaradi?
- Bu kaktus uy o'simligimi yoki yovvoyi o'simlikmi?
- Kaktus parvarish qilinishdan, sug'orilishdan va o'g'itlanishdan zavqlanadimi?

Shuningdek, rasm bilan bog'liq boshqa savollarni ham berishingiz mumkin. Bolaning javoblari chizmaning o'zi bilan bir xil diagnostik qiymatga ega.

“Mening oilam” testi

4-5 yoshdan bolarada qo'llash mumkin.

“Mening oilam” testining asosiy maqsadi — oilaviy munosabatlarni diagnostika qilish. Psixologik amaliyotda ushbu test eng informativlardan biri hisoblanadi.

Ko'pincha ota-onalar oilaviy munosabatlar muhitini ijobiy baholaydilar, biroq bola uni butunlay boshqacha qabul qilishi mumkin. “Beozor” bolalar chizmasida nafaqat bolaning psixologik holati, ongsiz yoki yashirin

muammolari, balki uning oilaning har bir a'zosiga bo'lgan munosabati va oilani umumiy qabul qilishi ham yaqqol ko'rinadi. Bola oilani va ota-onasini qanday tasavvur qilayotganini bilib olgach, unga samarali yordam ko'rsatish va oiladagi noqulay muhitni yaxshilashga harakat qilish mumkin.

O'tkazilish tartibi: Bolaga A4 formatdagi oq qog'oz, oddiy qalam va o'chiruvchi beriladi. Undan o'zini ham qo'shgan holda oilasini chizish so'raladi, shuningdek, istasa, chizmaga boshqa tafsilotlarni ham qo'shishi taklif qilinadi. Ko'rsatma yanada sodda bo'lishi uchun shunchaki: "Oilangni chiz" deyish mumkin.

Rasm tugagach, boladan undagi odamlarni aniqlab berishini so'rang va o'zingiz

uchun ularni chizish ketma-ketligini qayd eting.

Muhim! Boladan oilani chizishni oilaviy janjaldan so'ng darhol so'ramang; rasm chizish jarayonida uni boshqarmang yoki yo'l-yo'riq ko'rsatmang, shuningdek, bola oldida natijalarni boshqa birov bilan muhokama qilmang.

Oila a'zolarini chizish tartibidan tashqari, bolaning qalam bosim kuchini, rasmning qog'ozga nisbatan o'lchamini va chizishga sarflangan vaqtni ham e'tiborga olish kerak.

Rasmni baholashni eng yaxshi boshlash usuli — test ko'rsatkichlaridan foydalanishdir.

3. **Proyektiv metodikalarning ilmiy asoslari, ularning afzalliklari va cheklovlari**

Proyektiv metodikalarning ilmiy asoslari bir nechta jihatlarni o'z ichiga oladi, jumladan:

- Proyeksiya tamoyili.** Proyeksiya texnikalari subyektning ichki psixik mazmunini tashqi ko'rinishga keltirishga asoslangan. "Proyeksiya" atamasi subyektning o'z tajribalari, xususiyatlari va fazilatlarini tashqi obyektlarga ongli yoki ongsiz ravishda o'tkazishni anglatadi.

• **Noaniq stimullardan foydalanish.** Siyoh dog'lari, tematik rasmlar, tugallanmagan jumlar, unli tovushlarning tushunarsiz takrorlanishi va boshqalar proyektiv stimullar bo'lib xizmat qilishi mumkin. Stimullarning noaniqligi noaniq vaziyatni yaratadi, uni hal qilishga intilish idrokni faollashtiradi va o'tmishdagi tajribani, shuningdek, chuqur shaxsiy moyilliklarni amalga oshiradi.

• **Yahlit yondashuv.** Ba'zi proyektiv psixodiagnostika texnikalarida yaxlit yondashuv ustunlik qiladi; uning g'oyasi shaxsni tizim sifatida yaxlit o'rganishdir, uning har bir elementi bir-biri bilan bog'liq va o'zaro bog'liqdir.

• **Faoliyat nazariyasi.** Maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarida proyektiv metodikalar faoliyat nazariyasiga ko'ra bolaning o'yin, tajriba va harakat orqali faol bilishini rag'batlantiradi. Bu jarayonda bola mustaqil izlanish, kichik loyihalar tuzish va muhit bilan amaliy munosabat orqali o'z tajribasini shakllantiradi.

Uzoq vaqtdan beri va keng qo'llanilishiga qaramay, proyektiv usullar ularning tarafdorlari va qarshi tomonlar o'rtasida doimiy munozara mavzusi bo'lib qolmoqda. Ko'pgina psixologlar proyektiv usul yetarlicha ishonchli va ma'lumotli deb hisoblamaydilar.

Proyektiv metodikalar maktabgacha yoshdagi bolalar shaxsiyatini baholash uchun samarali, ammo ulardan foydalanishning ham afzalliklari, ham cheklovlari mavjud.

Proyektiv metodikalarning afzalliklari

1. **Bola psixikasining chuqur qatlamlarini ochib beradi.** Proyektiv testlar yordamida bolaning ong osti jarayonlari, yashirin qo'rquvlar, ziddiyatlar, hissiy kechinmalarni aniqlash mumkin. Bunday ma'lumotlarni boshqa verbal metodlar orqali olish juda qiyin.

2. **Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun juda mos.** Bu yoshdagi bolalar ko'pincha o'z his-tuyg'ularini so'z bilan ifodalay olmaydi. Rasm, o'yin yoki syujetli vaziyatlar orqali ular o'z ichki tajribalarini oson namoyon qiladi.

3. **Ijtimoiy bosim kam.** Testning o'yin yoki ijod ko'rinishida o'tishi natijalarni tabiiy va samimiy qiladi. Bola to'g'ri-noto'g'ri javob haqida o'ylamaydi.

4. **Noverbal, ijodiy uslub.** Rasm chizish, hikoya to'qish, tasvirlarni talqin qilish jarayoni bolaning tasavvurini, emotsional holatini va shaxsiy fazilatlarini noverbal tarzda ko'rsatadi.

5. **Oilaviy va shaxslararo munosabatlarni aniqlash imkoniyati.** "Mening oilam", "Uy-daraxt-inson", "Kaktus" metodikalari bolaning oila a'zolariga, o'ziga, atrofdagilarga nisbatan munosabatini aniq tasvirlaydi.

6. **Standard testlar berolmaydigan ma'lumotni beradi.** Ba'zan savolnomalar yoki kuzatish metodlari bilan aniqlab bo'lmaydigan yashirin kechinmalar aynan proyektiv metodlar orqali yuzaga chiqadi.

Proyektiv metodikalarning cheklavlari

1. **Natijalarni talqin qilish subyektiv bo'lishi mumkin.** Proyektiv testlar interpretatsiyasi psixologning tajribasi va malakasiga juda bog'liq. Ikki mutaxassis bir xil rasmni turlicha talqin qilishi mumkin.

2. **Standardlashgan mezonlar yetarli emas.** Ko'pchilik proyektiv metodlar aniq statistika yoki normativ bazaga ega emas. Bu esa ishonchlilikni pasaytiradi.

3. **Ishonchlilik va validlik past.** Ilmiy tadqiqotlarda ko'plab proyektiv metodikalarning validligi (nimani o'lchashi) va ishonchliligi (barqaror natija berishi) boshqa testlarga qaraganda past deb baholanadi.

4. **Vaqt talabi.** TAT, "Uy-daraxt-inson" kabi metodikalarning o'tkazilishi va tahlili uzoq davom etadi.

5. **Noto'g'ri xulosa xavfi.** Bola rasmda shunchaki fantaziya ishlatgan bo'lishi mumkin, lekin psixolog buni muammo sifatida talqin qilib yuborishi ehtimoli mavjud.

6. **Chizish ko'nikmasi ta'siri.** Bola yaxshi chiza olmasligi uning ichki dunyosi haqidagi tasavvurni noto'g'ri aks ettirishi mumkin.

7. **Madaniy omillar ta'siri.** Ba'zi tasvirlar, mavzular yoki hikoyalar turli madaniyatlarda turlicha qabul qilinadi — bu esa talqin sifatiga ta'sir qiladi.

Xulosa

Proyektiv metodikalar bolalar psixodiagnostikasida eng samarali usullardan biri bo'lib, ular bolaning emotsional holati, ichki ziddiyatlari, oilaviy munosabatlari, qo'rquvlari va shaxsiy xususiyatlarini chuqur tahlil qilishga imkon beradi. Ammo bu metodlarni **yagona diagnostik vosita** sifatida emas, balki **kompleks baholash tizimining bir qismi** sifatida qo'llash eng to'g'ri yondashuvdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov A.Sh. "Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi". Toshkent, 2017.
2. Yusupov Sh.J. "Psixodiagnostika va psixokorreksiya". Toshkent, 2019.
3. Raximova M.J. "Psixologiya va pedagogikada proyektiv usullar". Toshkent, 2020.
4. Mirzayev B.X. "Bolalar psixologiyasi va diagnostika". Toshkent, 2018.
5. Karimova D.S. "Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixodiagnostika usullari". Toshkent, 2021.
6. А.А.Бодалева, В. В. Кондратьева. "Проективные методики в психодиагностике". — Москва: Питер, 2018.
7. К.Левина. "Проективные методы в работе с детьми". — Москва: Издательство МГУ, 2015.
8. Е.Н.Петрова. «Детская психология и диагностика». — Санкт-Петербург: Питер, 2018.
9. Н.В.Корнилова. «Психологическая диагностика дошкольников». — Москва: ВЛАДОС, 2017.
10. <https://faktor.prprel.ru/modifitsirovannyy-test-rorshakha-dlya-detey>
11. Психологический портал PsyJournals — <https://psyjournals.ru/>

12. Национальный центр психического здоровья детей — <https://child-psy.ru/>